

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА ДІВЧАТ У ЧЕРНІГІВСЬКОМУ ДИТЯЧОМУ ПРИТУЛКУ ВІДОМСТВА ІМПЕРАТРИЦІ МАРІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті висвітлюються особливості трудової підготовки дівчат-сиріт у Чернігівському дитячому притулку.

Ключові слова: благодійність, трудове виховання, трудова підготовка.

На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах економічної нестабільності, безробіття та інших кризових явищ гостро постала проблема підготовки спеціалістів в області соціальної педагогіки, які могли б здійснювати кваліфіковану допомогу соціально незахищеним групам населення. Не дивлячись на те, що соціальна педагогіка, як самостійна галузь наукового пізнання, виділилася із педагогічної науки відносно недавно, її прикладний аспект – соціально-педагогічна діяльність, спрямована на допомогу обездоленим верствам населення, має в нашій країні давні культурно-історичні традиції. Вони проявлялися на всіх етапах розвитку суспільства у різних формах милосердя і благодійності, здійснюваних державою, церквою, окремими установами й приватними особами.

Вивчення й аналіз діяльності благодійних організацій, що існували раніше, має велике значення для сьогодення у зв'язку із загостренням соціальних проблем і необхідністю їх вирішення. Тому, в останні десятиріччя, як свідчить огляд літературних джерел, посилився інтерес науковців до означеної проблеми (Бадя Л.В., Біляков В.В., Єгошина В.М., Єфімова Н.В., Нещеретний П.І. та ін.). Їх праці присвячені висвітленню історії соціального забезпечення дітей у Росії, питанням благодійності і меценатства, організації і функціонування дитячих сирітських будинків.

Метою даної статті є розкриття регіональної специфіки у діяльності благодійних установ, зокрема висвітлення змісту, форм і методів підготовки дівчат-сиріт у Чернігівському дитячому притулку. Основою для її написання стали матеріали Державного архіву Чернігівської області (ДАЧО), а саме

публікації урядової газети „Черниговские губернские ведомости”, що виходила у Чернігові у 1838 – 1918 роках.

З історії відомо, що першим міністром благодійності в Росії була імператриця Марія Федорівна, дружина Павла I, яка проявляла велику турботу про дітей-сиріт і на власні кошти відкривала дитячі притулки, виховні будинки, педагогічні класи у жіночих гімназіях і інститутах, які готували вчительок і гувернанток для роботи з дітьми.

Відомство імператриці Марії, і після смерті своєї засновниці упродовж багатьох років успішно здійснювало управління жіночою освітою, особливу увагу звертаючи на соціально незахищених дітей, які гостро потребували допомоги.

Зокрема, у Чернігівській губернії, яка входила до складу Російської імперії, Відомством імператриці Марії було відкрито Чернігівський дитячий притулок для дівчаток-сиріт і напівсиріт, які не тільки забезпечувалися їжею, житлом та одягом, а й здобували певну освіту і отримували трудову підготовку, необхідну для подальшого самостійного життя.

Аналіз архівних матеріалів свідчить про те, що цей притулок, у якому в окремі роки налічувалося до 80 дівчат, за рівнем виховання й навчання займав перше місце серед благодійних установ м. Чернігова. Відкритий він був з ініціативи Дар’ї Олексіївни Гессе 1 липня 1824 року і протягом тривалого часу був не тільки надійною домівкою для соціально незахищених груп дітей, а й слугував „розсадником освіти” у Чернігівській губернії: „Сколько бесприютных сирот и бедных детей нашли себе кров, получили образование и вышли в люди за истекшее время существования приюта. Сколь многие родители благословляют это истинно христианское учреждение и с благодарностью молятся на основательницу онаго, которая в своей материнской заботе о бедных детях приложила столько стараний и попечений и показала столь сильную любовь к призрению несчастных! Этот благотворительный питомник, состоящий под покровительством сердобольной „Царственной Марии” самый древний в Черниговской губернии” [1, 2]. Приймалися до нього діти різних

станів: дворян, чиновників, міщан, нижніх чинів, козаків, селян та ін., починаючи з 5-річного віку і виховувалися у ньому до 18 років.

Основним джерелом його прибутку були, як свідчать архівні матеріали, пожертвування приватних осіб; гроші, виручені від продажу лотерей, проведення концертів, вистав, які проходили у спеціально відкритому на кошти притулку театрі (1853 р.). Так, зокрема, у січні 1882 року почесний член Чернігівського Попечительства Микола Артемович Терещенко перевів на ім'я попечительки притулку 3000 р., виявивши бажання використати їх на будівництво нового будинку для Чернігівського притулку. Дещо пізніше, почесний старшина притулку, який був водночас старостою домової церкви, О.А. Серафимович пожертвував гроші на благоустрій притулку: було куплено і посаджено в саду більше 400 фруктових і паркових дерев, багато кущів і багаторічних квітів, а перед будинком притулку влаштовані квітники.

Крім засновниці Д.О. Гессе, яка підтримувала притулок у зразковому стані, серед інших його попечительок слід виділити княгинь Шаховську і Голицину, дякуючи ініціативі й турботі яких справа виховання і навчання дітей знаходилася на належному рівні. Особлива увага зверталася на моральне виховання дівчат і їх трудову підготовку. Зокрема, княгинею Єлизаветою Дмитрієвною Шаховською „было обращено внимание на то, чтобы приучить детей к сознательному труду, к уразумению пользы изучаемых ими ремесел, к умелому труду в жизни, по выходе их из приюта. С этой целью Попечительством был поднят вопрос об устройстве при приюте швейной мастерской, чтобы девочки под наблюдением опытной закройщицы учились правильному шитью платья и таким путем приобретали денежные средства и для приюта” [2, 2].

Упродовж 1882 року у притулку було введено також навчання дівчат переплітному й картонажному ремеслу. В архівних матеріалах зазначається, що М.І. Орлов, який навчав дітей безплатно, зумів поставити викладання на такому рівні, що учениці успішно освоїли ці ремесла і навіть приймали замовлення від жіночої гімназії на переплетення зошитів і книг. Дякуючи старанням учительки

Кліщової діти охоче займалися рукоділлям, зокрема, навчилися так гарно плести мережива, що їх роботи були представлені на виставці сільськогосподарських і промислових виробів, влаштованій у Чернігові у 1883 році. Аналогічна виставка дитячих робіт була організована 1 липня 1886 року у самому притулку, причому відвідувачі могли купувати речі, які їм сподобалися. Таким чином від продажу учнівських робіт було виручено 80 р. 40 к.

У зміст трудової підготовки дівчат входило також навчання їх килимовому ремеслу, у зв'язку з чим був придбаний спеціальний верстат з усіма необхідними пристосуваннями.

Вартий уваги той факт, що у притулку було добре налагоджене самообслуговування: для себе дівчата шили літній і зимовий одяг, сорочки, фартухи, хустки і білизну. Для підготовки до майбутнього дорослого трудового життя щотижня двоє старших дівчат чергували на кухні, двоє – у їдальні і двоє – у пральній. Починаючи з травня місяця і до жовтня діти щоденно працювали на городі: сіяли і садили овочі, пололи грядки, поливали рослини і збирали урожай. Завдяки цьому вони не тільки забезпечували себе овочами протягом літа, осені, а й робили значні запаси на зиму.

Рівень трудової підготовки дівчат значно підвищився з приїздом нової попечительки – Аглаїди Олександрівни Андрієвської, яка енергійно взялася за доручену справу: „С конца 1893 г. замечается перемена в трудовой жизни приюта, направленной к изучению воспитанницами новых полезных ремесел и знаний, каковые они могли бы со временем успешно применять в своей жизни. Новая заботливая попечительница стремится создать из приюта тип такого полезнейшего благотворительного учреждения, который отвечал бы насущным вопросам жизни.

В видах указанной цели, при приюте учреждено пять отделений, в которых дети, набираемые по способностям и наклонностям, подготавливаются к ремеслам:

– белошвейному, т.е. учатся правильно и хорошо шить, вязать и вышивать,

- портняжному, правильної кройке плаття,
- прачешному – хорошо стирать и гладить,
- кулінарному – хорошо готовить кушанья, с какою целью устраивается кулінарная школа,
- педагогическому – имеющему целью приготовить более способных девочек в учительницы сельских школ” [3, 1].

Вартий уваги той факт, що трудова підготовка учениць мала диференційований характер – вони займалися в окремих відділеннях відповідно до своїх здібностей і нахилів до певного виду ремесла. За допомогою системи вправ, поступово оволодіваючи більш складними трудовими операціями дівчата досконало вивчали потрібне ремесло й досягали у роботі помітних успіхів. Старші і найздібніші з них під керівництвом досвідчених наставниць „обучались разным изящным работам, как то: вышивание в гладь, крестом по тюлю, кройке и шитью белья” [4, 2]. В архівних матеріалах повідомляється, що відвідувачі притулку не могли намілюватися вишуканими учнівськими рукоділлями, виразністю й красою їх візерунків. А коли Чернігів відвідав Імператор Олександр II зі своєю дружиною Марією Олександрівною (1857 р.), то у приміщенні Губернаторського будинку були виставлені рукоділля дитячого будинку та інших благодійних установ. З цього приводу, в архівних джерелах зазначається, що „Их Величествам благоугодно было принять рукоделия Черниговского детского приюта, Сиротского дома и других учреждений. От императорских щедрот приют получил 300 р., столько же и Сиротский дом; 3000 р. были розданы беднейшим жителям города” [5, 2].

Помітною подією у житті притулку, як свідчить аналіз архівних даних, було відкриття при ньому спеціалізованої кулінарної школи (1898 р.), яка спочатку була розташована на Борисоглібській вулиці. Відкриваючи її, попечителька Аглаїда Олександрівна, турбувалася про те, щоб дівчатка-сироти і напівсироти були якомога краще підготовлені до майбутнього трудового життя і, вийшовши із притулку, мали надійний заробіток. Щоб забезпечити належний рівень викладання в кулінарній школі із Санкт-Петербургу були

запрошені досвідчені викладачі домоводства, добре обізнані з кулінарною справою.

В архівних матеріалах зазначається, що „в отчете о состоянии Черниговской губернии за 1898 г., при указании на учреждение при Черниговском приюте кулинарной школы, последовала Высочайшая Его Императорского Величества Государя Императора отметка: „Хороший пример” [5, 3].

Таким чином, Чернігівський дитячий притулок відомства Імператриці Марії впродовж багатьох років здійснював благодійну діяльність, спрямовану на виявлення реальної допомоги обездолим дітям. З метою їх успішного включення в соціальні відносини і повної інтеграції в суспільство, в притулку була добре налагоджена система трудової підготовки, яка ґрунтувалася на принципах послідовності, систематичності, посильності, індивідуалізації й диференціації. Основною організаційною формою навчання був урок, серед методів домінували пояснення, інструктаж, практичні вправи, показ окремих трудових операцій, демонстрація зразків виробів.

Цінний досвід трудового виховання учнів у Чернігівському дитячому притулку може бути творчо використаний у сучасних навчальних закладах закритого типу, зокрема школах-інтернатах, які продовжують своє існування, оскільки проблема соціального захисту дітей сиріт не зникла, а навпаки, стала ще більш актуальною.

Література

1. Черниговский детский приют ведомства учреждений Императрицы Марии Федоровны // Черниговские губернские ведомости. – 1902. № 3019.
2. Черниговские губернские ведомости. – 1902. № 3026.
3. Черниговские губернские ведомости. – 1902. № 3033.
4. Черниговские губернские ведомости. – 1902. № 3039.
5. Черниговские губернские ведомости. – 1902. № 3063.

This article deals with the peculiarities of working preparation of the orphan-girls in Chernihiv orphan-house.

Key words: charity, working, upbringing, working preparation.